

КЗК „Дніпропетровський
національний історичний музей
імені Д.І.Яворницького” ДОР”

Адреса: пр. Дмитра
Яворницького, 18,
Дніпропетровськ, 49027

tel /fax.: 0562- 462428, E-mail: mail@museum.dp.ua; www.museum.dp.ua

29.12.2016 р.

№ 434

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА МОРСЬКІ ПОХОДИ КОЗАКІВ

Дніпропетровська область не випадково вважається колискою запорізького козацтва. П'ять Запорізьких Січей протягом XV – XVIII ст. були розташовані на теренах нашого краю (тепер це Нікопольський район). Козацьке військо активно діяло як на суші, так і на морі.

Морські бої та висадка морського десанту відбувались протягом всього часу існування козацьких ватаг, Війська Запорізького Низового та Гетьманщини з кін. XV до кін. XVIII ст. Мета походів була різноманітною – звільнення невільників (захоплене на продаж населення, так званій «ясир»), нанесення превентивних ударів по ворогові (спалення фортець, знищення матеріальної бази супротивника, знищення живої сили супротивника), збагачення та забезпечення війська (заволодіння зброєю, здебільшого гарматами, та матеріальними благами). Морські походи здійснювались на човнах «чайка», на яких козаки плавали й по Дніпру. Чайка – великий човен з веслами без кормової частини, рідко використовувалась щогла. Завдовжки човен був приблизно двадцять метрів, в ньому розміщувалось від 50 до 80 чоловік, які по черзі займали місце гребця. Для більшої плавучості по бортам чайки примотували снопи очерету. озброювали чайку легкими гарматами – фальконетами та гаківницями (пищальями).

Під час морських походів основною метою козаків було висадка десанту на берег супротивника. Морський бій метою походу ніколи не був, адже у відкритій морській гарматній дуелі проти турецьких галер і вітрильників чайка немала жодного шансу. Коли ж морського бою не вдавалось уникнути, козаки використовували тактику флібустьєрів – непомітний підхід до ворожого флоту, або корабля, в нічний час або в день з сонячної сторони і брали корабель супротивника на абордаж. Корабель розграбовувався і пускався на дно. Перший такий випадок зафіксовано у 1492 р., біля сучасного с. Тягиня Херсонської обл. козацька ватага захопила, розграбувала і потопила галеру Кримського Ханства [1, с. 326]. Напад на берег супротивника також проходив по тактиці флібустьєрів – раптовий підхід до берега, швидкий напад, виконання поставлених задач, відхід.

Складним етапом морського походу був вихід у море і повернення на Січ, адже флот Туреччини контролював затоки річок, які впадали у Чорне море і крім того, Туреччина була повним господарем у Чорному морі. Щоб подолати турецькі блокади, козацький флот виходив у похід безмісячними ночами, щоб непомітно подолати, як форти так і флот Туреччини. Вийшовши у море козаки на максимальній швидкості рухались до цілі і досягали турецького берегу за 30-40 годин [1, с. 326]. Повернення на Січ також було складним завданням. Одним з най розповсюджених маршрутів повернення був через Азовське море – р. Кальміус – р. Вовчі Води – р. Самара яка впадала у р. Дніпро. По р. Дніпро козаки повертались на січ. Пороги які раніше були на Дніпрі долалися в два способи. Одним із способів був – волок, тобто човни витягались на берег і перетягувались, обминаючи небезпечну ділянку річки. Інший спосіб – це використання лоцманів. Перші відомості про них припадають на 1560 р. [1, с. 298]. Лоцмани іноді супроводжували. Детальний опис проходження порогів запорожцями поданий у щоденнику Е. Лясоти і в «Описі України» Г. Боплана. Нижче наведена таблиця морських походів, складена за В. І. Сергійчуком.

Рік	Об'єкт походу	Кількість козаків	Керівник(и)
1545	Очаків	800 козаків на 32	Ісачко, Карпо Масло, Іван

1552	Очаків	чайках ?	Держко ?
1556	Очаків Іслам-Кермен	300 козаків 600 козаків на 18 чайках	Д.Вишневецький
1557	Акерман	?	?
1559	"фортеці у пониззі Дніпра"	?	Недригало
1560	Азов	?	Д.Вишневецький
1561	"фортеці на узбережжі Азовського моря"	?	?
1562	Очаків	?	Микола
1563	Околиці Очакова	?	?
1574	Азов, Акерман	?	?
1575	Свпаторія, Кафа, Трапезунд, Синоп	?	Б.Ружинський
1576	Іслам-Кермен Кілія, Варна, Кафа	?	Федір Богданко ?
1587	Трапезунд, Синоп Козлов, Азов, Акерман	?	Нечай Захар Кулага
1594	"на море"	1300 козаків	Богдан Микошинський
1595	Синоп (перша згадка про козацькі підводні чайки)	?	?
1598	Кілія, Білгород, Тягиня, Силістрія	?	?
1602	Переможний бій з турецькою ескадрою біля Кілії	30 чайок	?
1603	Ізмаїл	?	?
1606	Кілія, Білгород, Варна, Кафа	?	П.Сагайдачний
1607	Переможний бій з турецькою ескадрою біля Очакова	?	П.Сагайдачний
1608	Перекоп	3000	Михайло Найманович
1609	Кілія, Ізмаїл, Білгород	16 чайок	?
1612	Гезлев, Бабадаг, Варна, Месембрій	60 чайок	?
1613	"Два походи на чорноморські міста Криму"	?	?
1614	Невдала виправа на море Взяття Трапезунда і Синопа	40 чайок	?
1615	Спалено околиці Стамбула	80 чайок	?
1616	Переможний бій з	2000 козаків	П.Сагайдачний

	турецькою ескадрою в гирлі Дніпра	?	?
1617	Взяття Кафи, Трапезунда, Синопа Спалено околиці Стамбула	?	Дмитро Барабан
1619	Тягиня	?	?
1620	Варна	?	?
	Невдалий похід на місто Різа		
	Напад "на місто Помпеї, біля входу в канал Чорного моря"	?	
1621	Переможний бій з турецькою ескадрою біля гирла Дунаю	16 чайок	?
	Одночасно з боями під Хотиним на Чорному морі діяло близько 10 000 козаків	?	?
1622	"Похід на море"	30 чайок	?
	Трапезунд	300 чайок	?
1623	Спалено околиці Стамбула	6000 козаків на 100 чайках	?
	Кафа	80 чайок	?
1624	Две походи на Стамбул	102 та 150 чайок відповідно	Григорій Чорний
	Бій з турецькою ескадрою	350 чайок	
1625	Невдалий штурм Трапезунда	10000 козаків на 300 чайках	?
	Бій з турецькою ескадрою	350 чайок	?
1626	Азов Трапезунд	2000 козаків 400 козаків на 8 чайках	Олексій Шафран
1627	Похід у "гирло Дунаю"	86 чайок	?
	Тягиня	1800 козаків	Філоненко
1629	Карасубазар, передмістя Стамбула, Кілія, Ізмаїл, Варна	?	?
1630	Невдалий штурм Керчі	?	?
1631	Похід на Каспійське море (спільний з донськими та яїцькими козаками)	Більше 1000 козаків	?
1632	Синоп	?	?
1633	Невдалий штурм Азова	?	Сулима
1634	Невдалий штурм Азова	?	Сулима

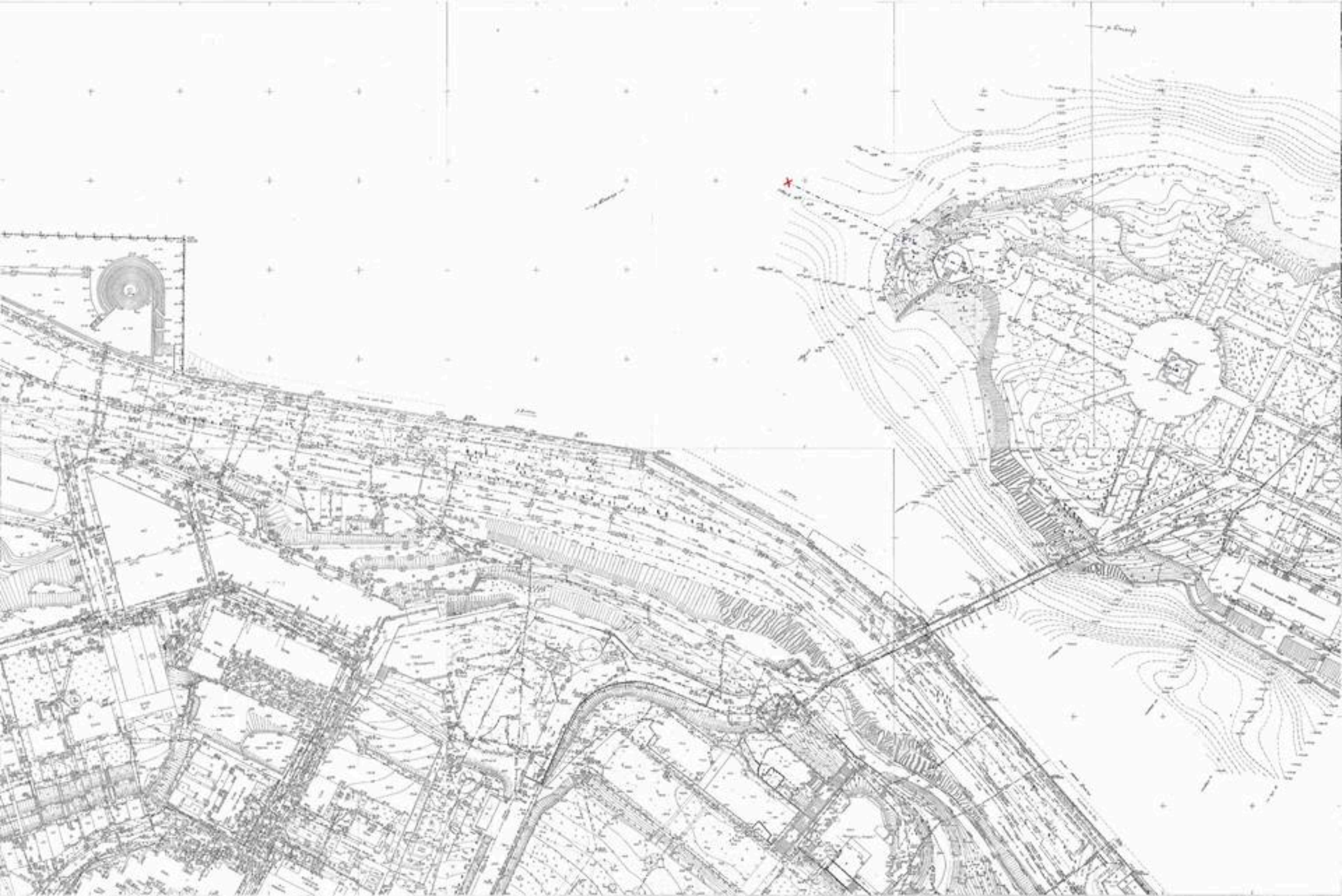
1635	Невдалий штурм Азова	30 чайок	Сулима
1637	Взяття Азова (спільно з донськими козаками)	?	?
1638	Кафа	75 човнів	?
1640	Бій біля Керченської протоки з турецькою ескадрою	23 човни	Гунка Черкашенін
1643	Невдалий бій з турецькою ескадрою в "Духонському лимані"	?	?
1644	Азов	30 чайок	?
1645	Азов	?	?
1646	Азов	?	?
1648	Запорожці відбили ясир біля берегів Криму	600 козаків	?
1654	Судак	3000 запорозьких і донських козаків на 43 човнах	Павло Чесночихин, Семен Ворчун
1655	Тамань	Разом з донськими козаками	?
1657	Крим	?	?
1663	Невдала битва на Чорному морі з турецькою ескадрою	?	?
1665	Вдалий бій з турками на Чорному морі	?	?
1690	Напад на турецькі укріплення в пониззі Дніпра	?	?
1692	Очаків	?	?
1695	Кизикермен, Тавань	?	Михайло Самійленко
1696	Блокували Азов	42 судна	?
1736	Разом з російськими військами брали участь у боях під Кінбурном	10 дубів	?
1739	Воснна експедиція на Дунаї	?	?
1748	Запорожці на човнах напали на татар	?	?
1772	Воснна експедиція на Чорному морі та Дунаї	?	?

Список літератури.

1. Українське козацтво: Мала енциклопедія. – Київ: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – 528 с.

Директор музею

Н.І.Капустіна

Проектна пропозиція монумента присвяченому
мореплавцям Українського козацтва

Схема розміщення монументу

Монумент

Дніпро

Водоспад
"Поріг ревучий"

Пам'ятник Тарасу
Григоровичу Шевченку

Google

Изображение